

B Í R Á L Ó I V É L E M É N Y

BOÓC ÁDÁM: „Felelősség és immunitás a választottbíráskodásban mint alternatív vitarendezési eljárásban. Jogösszehasonlító elemzés” című MTA-doktori értekezéséről

„Az enyim, a tied mennyi lármát szüle,
Miolta a miénk nevezet elüle.
Hajdan a termő föld, míg birtokká nem vált,
Per és larma nélkül annyi embert táplált.”
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: Az estve (1794)

I. A témaválasztás

- 1 A bíráló mottójának kiválasztását nem holmi öskommunista ábránd szülte, miként Csokonai Rousseau-i szentenciáját sem, hanem annak igénye, hogy a költészet tömör szépségével fejezzük ki: Boóc Ádám dolgozatának tárgya, az ököljogról való lemondás és a vita eldöntésének harmadik személyre bízása az emberi civilizációnak nem a bölcsőjéhez, hanem egészen a „prenatális” korszakába megy vissza, és – ennél is különösebb módon – a *homo sapiens sapiens* történetét valószínűleg az írásbeliség megjelenése előttől¹ napjainkig végig is kíséri.
A vitarendezés² független, a vitában nem érintett, a felek által kölcsönösen elfogadott személyre történő rábízása és ezzel a személyek közötti *magánharc*, illetve az államalakulatok közötti *háború*³ kiküszöbölése ugyanis nem csak inspirálta⁴ az állami (és államközi) jogvédelem kialakulását, hanem konkurált is azzal, sőt ez a sajátos verseny a történelmi tapasztalatok szerint olykor önkorrekciókra is sarkallta az állami bíráskodást (miként pl. az *episcopalis audientia* joghatósága alapján működő keresztény választottbíráskodás állam által végrehajtott ítéletei is a római császári bíráskodást a 4. századtól fogva a középkorig⁵).
- 2 Ennek a rendkívül összetett és évezredek átforduló kölcsönhatásokon alapuló folyamatnak a részletes feltérképezése a külföldi szakirodalomban is valódi *desideratum* lenne, mert a francia, az olasz, illetve a német és az angol jogtörténetírás az állam által elismert – azaz a nem állami – alternatív magánvitarendezési eljárások és az állami bíráskodás kölcsönös egymásra hatásának folyamatát lényegében nem vizsgálja, hanem egyoldalúan elemzi a fáraókor egyiptomiak⁶, az asszírok⁷, a hettiták⁸, a babilóniaiak⁹, a mezopotámiaiak¹⁰ stb. államot megelőző magánvita-

¹ H. PETER-RÖCHER: Konfliktlösungsstrategien in prähistorischer Zeit, in: G. PFEIFER – N. GROTKAMP (Hg.), *Außergerichtliche Konfliktlösung in der Antike Beispiele aus drei Jahrtausende*. [Global Perspectives on Legal History, 9] Frankfurt-am-Main, Max Planck Institute for Legal History, 2017. (=PFEIFER/GROTKAMP) 9–26.

² J. DUSS-VON WERDT, *homo mediator. Geschichte und Menschenbild der Mediation*, Stuttgart, Klett-Cotta, 2005.

³ S. AGER: *Interstate Arbitration in the Greek World, 337–90 B.C.* Berkeley, University of California Press, 1996; A. MAGNETTO: *Gli arbitrati interstatali greci. Introduzione, testo critico, traduzione, commento e indici*. Vol. II. Pisa 1997; K. HARTER-UIBOPUU: *Das zwischenstaatliche Schiedsverfahren im Archaischen Koinon*, Köln, Böhlau, 1998; G. PFEIFER: Konfliktlösungsmechanismen in altvorderasiatischen Staatsverträgen, in: *Zeitschrift für Altorientalische und Biblische Rechtsgeschichte* 19 (2013) 13–21.

⁴ H. LAMMASCH: *Die Lehre von der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfang*. Berlin et al., 1913/1914. 3–7.

⁵ W. BUCHWITZ: Schiedsverfahrensrecht in Antike und Mittelalter. Eine historische Grundlegung. Köln, Böhlau, 2020. 35, 120, 310, 356–358.

⁶ J. F. PHILLIPS: Administration of Justice under the Pharaohs, *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management* 48/3 (1982) 217–219; M. DEPAUW: Conflict Solving Strategies in Late Pharaonic and Ptolemaic Egypt: the Demotic Evidence, in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 93–104.

⁷ A legkorábbi korszakra lásd H. LEWY: *Assyria c. 2600–1816 B.C.* [=The Cambridge Ancient History, Revised edition, Fasc. 53] Cambridge, CUP, 1966. A második évezredre: K. R. VEENHOF: Private Summons and Arbitration among the Old Assyrian Traders, *Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan* 5 (1991) 437–459 és Uő:

rendezését az ököljognak már a pénz előtti korban kialakuló megválthatóságától a magánválasztottbíráskodás kialakulásáig. E sajátosan szűkre szabott fókuszra pedig talán nem is az írott és tárgyi források hiánya az oka, mint inkább az európai jogtörténeti gondolkodás olykor vallottan is görög-római orientációja. Minthogy azonban Boóc Ádám értekezésének már a címében is kiemelt célja a téma *komparatív* elemzése, a bírálatban nem szükséges utalni a rómaiakat megelőző ókori keleti, illetve görög¹¹ választottbíráskodási előképekre, hiszen azok vizsgálatának mellőzését csakúgy nem lehet hiányosságként értékelni, mint a romanistaként is működő szerző által a dolgozat bevezetőjébe illesztett – tehát kutatási célként vallottan nem kitűzött – római jogi fejtegetések (16–24. o.¹²) mélységét¹³.

- 3 A bíráló által vélt hiányosságokra, tévedésekre, belső vagy külső ellentmondásokra való rámutatás általában a kutatási téma szerző által kijelölt terjedelmi keretein belül: itt a *választottbíráskodás kapcsán felmerülő felelősség és immunitás összehasonlító jogi elemzése* körében van valódi létjogosultsága. Ennek megfelelően *nem tárgya* a bírálatnak: a történeti kontextus, az állami immunitás és a diplomáciai mentesség, az alternatív vitarendezési eljárások választottbíráskodáson kívüli formációi, így különösen mediáció (vö. *Tézisek*, 2. o.)

II. Az értekezés

- 1 Boóc Ádám „*Felelősség és immunitás a választottbíráskodásban mint alternatív vitarendezési eljárásban. Jogösszehasonlító elemzés*” című MTA-doktori értekezése 260 oldal terjedelmű, a kutatás módszerének, céljának, tárgyának, eredményeinek és a szerző *de lege ferenda* javaslatainak kifejtése ebből 213 oldalt tesz ki. A dolgozat érdemi része (24–218. o.) a bevezető fejezet (5–23. o.), illetve a bibliográfia (219–253. o.) és a kazuisztika (254–260. o.) között 7 részre (2–8. fejezet) tagolt, amelyek témái a következők:

The Archives of Old Assyrian Traders: their Nature, Functions and Use, in M. FARAGUNA (ed.), *Archives and archival documents in ancient societies*. Trieste, Edizioni Università di Trieste, 2013. 27–61. 37sk; L. FIJALKOWSKA: Außergerichtliche Konfliktlösung im spätbronzezeitlichen Syrien im Lichte der Dokumente aus Emar und Ekalte, in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 73–82;

⁸ A Kr.e. 16. században uralkodott hettita király, Telipínusz törvényei (§49) már szabályozták az ököljog-gyakorlás vagyoni kárpótlással történő megváltását. Lásd R. WESTBROOK: *Ex oriente lex: Near Eastern Influences on Ancient Greek and Roman Law* (edited by D. LYONS – K. A. RAAFLAUB). Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2015. 1, 4.

⁹ E. DOMBRADI: Das altbabylonische Urteil. Mediation oder res iudicata? Zur Stellung des Keilschriftrechts zwischen Rechtsanthropologie und Rechtsgeschichte, in: C. WILCKE (Hg.), *Das geistige Erfassen der Welt im Alten Orient. Sprache, Religion, Kultur und Gesellschaft*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2007. 245–279; G. PFEIFER: Judicial Authority in backlit Perspective: Judges in the Old Babylonian Period, *Forum Historiae Iuris* (2011) sine pag.; S. PAULUS: Außergerichtliche(?) Maßnahmen in mittelbabylonischer Zeit, in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 43–72; A. HIRATA: Neubabylonische Zeit: Prozessrecht und (seltene) Beispiele der außergerichtlichen Konfliktlösung, in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 83–92;

¹⁰ S. DÉMARE-LAFONT: L'arbitrage en Mésopotamie, *Revue de l'arbitrage* (2000) 557–590; N. YOFFEE: Law courts and the mediation of social conflict in ancient Mesopotamia, in: J. RICHARDS – M. VAN BUREN (ed.), *Order, Legitimacy, and Wealth in Ancient States*, Cambridge, CUP, 2000. 46–63; H. NEUMANN: Zum außergerichtlichen Vergleich in Mesopotamien in der Zeit der Wende vom 3. zum 2. Jahrtausend v. Chr., in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 27–42.

¹¹ J. H. LIPSIIUS: *Das attische Recht und Rechtsverfahren*. Bd. I. Leipzig, Reisland, 1905. 220–233. (Az átdolgozás alapja: M. H. E. MEIER – G. F. SCHÖMANN, *Das Attische Process*. Halle, Gebauer, 1824.) Újabban E. KARABÉLIAS: L'arbitrage privé dans l'Athènes classique, in: G. THÜR – J. VÉLISSAROPOULOS-KARAKOSTAS, *Symposion 1995, Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte (Korfu, 1.–5. September 1995)*. Köln, Böhlau, 1995. 135–149; D. ROEBUCK: *Ancient Greek Arbitration*, Oxford, Holo Books, 2001.

¹² Az alábbiakban a zárójelben feltüntetett oldalszámok a *doktori értekezésre* vonatkoznak, amikor a szerző *tézisfüzetének* oldalszámaira utalok, ott ezt külön jelzem.

¹³ A *convicium* kettős értelmezése, amely jöllehet általában mint a gyűlöletbeszéd előképe jelenik meg az *iniuria* tanában, de újabban felmerült mint korai, *perrenden kívüli konfliktusrendezési eszköz* is, talán említést érdemelt volna. A hagyományos értelmezéshez lásd G. L. Hendrickson: *Convicium*, *Classical Philology* 21/2 (1926) 114–119; a vitarendezéshez pedig A. M. SEELENTAG: Das *convicium* als Beispiel außergerichtlicher Konfliktlösung in Rom, in: PFEIFER/GROTKAMP (lásd 1. j.), 105–140.

- *a felelősségre vonás esetén alkalmazandó jog* (24–46. o.);
- *felelősség és immunitás az USA és Anglia jogrendszerében* (47–95. o.);
- *felelősség a kontinentális jogrendszerű országokban* (Németország, Ausztria, Franciaország, Svájc, Spanyolország, Argentína; 96–149. o.);
- *felelősség a magyar jogban* (150–172. o.);
- *a felelősség és az immunitás szabályozására irányuló elméletek* (173–188. o.);
- *a felelősségbiztosítás és a választottbírói felelősség kapcsolata* (189–204. o.);
- *az összegzés és a hazai szabályozásra vonatkozó javaslatok* (205–218. o.).

2 Az MTA doktori értekezés metrikus adatai a következők:

- A dolgozat 669 db, szakirodalmi hivatkozásokra utaló *lábjegyzetet* tartalmaz.
- A *bibliográfia* mintegy 350 db szerzői művet, ajánlást stb. foglal magába (ebből 18 db az önhivatkozás). A tételek mintegy *háromnegyede idegen nyelvű* (55% angol, 10% német, 5% francia, illetve néhány további olasz, spanyol és portugál tétel).
- Az *internetes források száma* 45.
- A *kazuisztika* 114 tételt tartalmaz, ebből több mint 100 külföldi jogeset (USA: 41 db, Franciaország: 17 db, Anglia: 12 db; Ausztria: 6 db, Svájc: 5db, Németország: 4 db, 3–3 db EU bírósági és írországi, 2–2 db holland és egyesült arab emirátusi, illetve 1–1 db kanadai, spanyol, új-zélandi, egyiptomi, izraeli és ugandai ügy).
- A hazai tételesjogon alapuló jogesetek száma – a dolgozat tárgyát tekintve nem meglepően – csekély: a vizsgált állami bírósági döntések száma mindössze 3 db [*ide további javaslataim is lesznek, lásd III.5.A.(4) alpont*], illetve a szerző említ a szakirodalomra támaszkodva további 6 db 1948 előtti eseti döntést, és utal 2 db AB határozatra is.

3 A szerző *komparatív módszere* az egyes jogrendszerek összehasonlításán kívül – de abból is adódóan – kiterjed egyes *intézményközi* összevetésekre is. A választottbíró felelősségéhez és immunitásához képest vizsgálja ugyanis az *állami bíró* és az *ügyvéd* felelősségét is: előbbit azon államok jogrendszerében, ahol ezt a *szabályozás* kifejezetten alátámasztja (a felelősségre Németország és Franciaország, az immunitásra az USA esetében), utóbbit pedig a *felelősségbiztosítás* témaköre indokolja (vö. *Tézisek* 2. o.).

A *jogösszehasonlítás célja* a komplex felelősségjogi terület számos eltérő nemzetközi megoldásának bemutatása, az eltérő jogi kultúrák e téren kimutatható működési mechanizmusainak megismertetése és ezáltal a magyar jogi gondolkodás inspirációja és a hazai jogrendszer fejlesztése. Az eltérő *jogalkalmazói gyakorlatok* összehasonlításának célja a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban az egységes jogértelmezés elősegítése azzal, hogy a nemzeti jogrendszerek jogszabályai alapján egységes transznacionális jogértelmezés nem lehetséges. A téma komplexitását a szerző három kérdésben foglalja össze (*Tézisek* 3, 23. o.):

- a választottbíró és a felek, illetve a választottbírárság jogviszonya, amely a felelősség és az immunitás alapja;
- a választottbírói immunitás hiányában a kárfelelősség kontraktuális vagy deliktuális jellege (az angolszász jogrendszerekben az abszolút immunitás uralkodik, a kontinentális jogokban ezzel szemben bizonyos körben a kontraktuális kárfelelősség felmerül);
- a választottbírárság immunitása *versus* intézményi felelőssége (az angolszász jogrendszerekben a választottbírák immunitása a választottbírárság intézményi immunitásából következik, melynek alapja az intézmény kvázi-bírói funkciója).

4 A bevezető fejezet második része (16–23. o.) foglalkozik a római jogi előkérdésekkel. A *receptum arbitri(i)* – az *arbitrium* (döntéshozatal, *arbitrii*), illetve az *arbiter*-jogállás (választottbíró, *arbitri*) elvállalásának – vizsgálata romanisztikai szempontból a dolgozatban áttekintéssel jellemezhető, de ez a témaválasztás szabadsága mellett azért sem kritika tárgya, mert az intézménynek az eredeti környezetében, vagyis a római ókorban történő bemutatása a horizontális jogösszehasonlító fejezeteken kívül már a *felelősségre vonásra alkalmazandó jogról* szóló részben (24–46. o.) is szervesül:

- Erre szükség is van, mert a szerző által bemutatott, nem történeti vénájú, külföldi szakirodalom egy része több kontextusban is – így különösen a tanácsban működő választottbírók felelősségére irányadó jog problémája¹⁴, ill. a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet választottbírói szerződésre való alkalmazhatósága¹⁵ körében – a történeti fogalmat szervesen ülteti át a kortárs jogi környezetbe, és a választottbírói megállapodás pusztán szinonimájaként használja azt, amely anakronisztikus, hiszen a *praetori pactum* kritikátlan átültetése a mai nemzetközi szerződési jogi környezetbe történetileg sem problémamentes.
- A szakirodalom ezen felül nem minden esetben tesz különbséget a *receptum arbitrii* mint választottbírói szerződés és az *arbitration agreement* mint választottbírói szerződés között. Ahol erre kivételesen sor került, ott sem a fogalomhasználat tudományos tisztasága volt a cél, hanem praktikusán a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet alkalmazhatósága melletti érvelés sikere annak igazolásával, hogy azok hatálya alól nem a választottbírói szerződések, hanem a választottbírói megállapodások vannak kivéve. A szerző is emellett érvel (vö. 34–37. o.).

5 Az értekezés első, terjedelmesebb része a választottbírói felelősség *angolszász* – döntően amerikai és angol – jogrendszerbeli kérdéseit bemutató fejezet (47–95. o.).

A választottbírói felelősséget az USA jogában vizsgáló fejezet (47–77. o.) a választottbíró abszolút immunitásának hátterét, részleteit, gyakorlatát elemzi, és az ún. „*broad immunity*” sikertelen amerikai kritikáit mutatja be. Figyelmet szentel a 2023-ban publikált *Restatementnek*, mely természetesen – jellegénél fogva – megerősítette a korábbi immunitási koncepciót, jöllehet azt is rögzítette, hogy a viták során nem támogatott ellenérv volt, hogy *nem élvezhet senki abszolút immunitást a szerződésszegéssel és a nagyfokú gondatlansággal szemben*. A szerző a *Restatement* jelentőségét természetének megfelelően értékeli.

Az angol jogi kérdésekkel foglalkozó fejezet (78–94. o.) kiemeli, hogy az *Arbitration Act* (1996) alapján álló gyakorlatban a választottbírói tevékenység hibrid – egyszerre szerződéses és közhatalmi – jellegű, és az immunitás alól a cselekmény vagy mulasztás „rosszhiszemű” jellege jelent kivételt, amely mind a választottbíró, mind az általa igénybe vett közreműködő felelősségét megalapozhatja (az ezzel összefüggő *kritikai észrevételt* ld. III.2. alatt). A szerző naprakészen bemutatja az Act-tel kapcsolatban a *Law Commission* által 2023 nyarán publikált jelentést is, amely szerint nincs indoka az Act módosításának, sőt célszerű lenne a bírósági gyakorlat megfordítása azokban az esetekben, amikor a bíróság a lemondott választottbíró felelősségét állapítja meg a lemondásával összefüggő eljárási és más költségekért, és ki kell terjeszteni immunitást az eljárási költségekre is.

6 A választottbírák *kontinentális* jogrendszerbeli felelősségét a disszerens a német, osztrák, francia, svájci, spanyol és argentin példa alapján mutatja be, de említ más – portugál, román stb. – példákat is (96–149. o.). A vizsgált jogrendszerek *kiválasztását* a szerző *megfelelően indokolta*: a kiválasztás alapja vagy az európai jogfejlődés tekintetében nyilvánvaló jelentőség, vagy a szabályozás különös sajátossága, vagy a nemzetközi gyakorlatra kifejtett, jelentős hatás volt. A szerző nemcsak a jogi szabályozást, hanem a felelősség megállapításának és indokainak bírósági gyakorlatát is vizsgálja, és olykor utal az elemzett kérdés párhuzamos angolszász problematikájára is. A fejezet rendkívül adatgazdag és pontosan dokumentált, jöllehet az összehasonlító rendszerek bemutatásán túl a komparatiztika céljai és eredményei nem teljesen világosak [ld. III.1.A) pont alább].

7 A *hazai jogról* szóló fejezetben (150–172. o.) a szerző döntően *Fabinyi Tihamér* (A választottbíráskodás, 1926) és *Ujlaki Géza* (A választottbíráskodás kézikönyve, 1944) munkái alapján kodifikáció- és praxistörténeti áttekintést ad a választottbírói felelősségről (150–159. o.) az állami bíráskodás során okozott kárért való felelősséggel összehasonlító szemléletben, majd áttekinti a választottbírói felelősségre irányadó hatályos magyar szabályozást és a vonatkozó bírói gyakorlatot [159–166. o.; a bírósági gyakorlattal összefüggő kritikai észrevételeket lásd a

¹⁴ Pl. Karrer, Hausmaninger, Franck. Vö. Értekezés, 24–30. o.

¹⁵ Pl. Alessis, Onyema. Vö. Értekezés, 34–37. o.

III.5.A.(4)e) alpontban]. A fejezetet az MKIK VB 2002. december 31. óta hatályos *eljárési szabályzatai választottbírói felelősségre vonatkozó szabályainak* áttekintése zárja (167–172. o.; a fejezet címében *nyelvi lapsus* érzékelhető, javítandó).

8 A 6. fejezet (173–188. o.) *öt nemzetközi tekintély elméletét* mutatja be a választottbírói *felelősség és immunitás szabályozására* vonatkozóan. A szerző a választásait indokolja, a bemutatott elméletekhez tartalmi észrevételelem nincs. Módszertanilag igen helyeselhető, hogy a szerző az egyes elméletek leírását követően kritikai észrevételeket tesz a tárgyalt elmélet erősségeivel és gyengeségeivel kapcsolatban. (A kritikai észrevételeket lásd III.2 és III.4. alatt.)

9 Az értekezés 7. fejezete (189–204. o.) a választottbírói felelősségbiztosítás lehetőségének, szabályozási analógiáinak alapkérdéseit mutatja be komparatív szemléletben. (A fejezet értékeléséhez lásd alább a III.5. és a IV.4. alpontokat.)

10 A dolgozat 8. fejezete szövegszerű, indokolt *jogszabály-tervezetet* (a továbbiakban: T.) tartalmaz, amelynek a Ptk. – *közelebről nem megjelölt* – rendelkezései közé történő beiktatását javasolja a szerző tíz bekezdésre tagoltan az alábbi tematikus rendszerben (részletes kritikai észrevételeimet lásd a III.5. alpontban):

- T. (1) bek. az eseti VB és az állandó VB-nél működő VB *korlátozott immunitása* (az MKIK VB Elj. Szab. 50. § átvétele);
- T. (2) bek. a *szándékos és a súlyos gondatlanságból* eredő károkozásért való *általános kárfelelősség* mint *kivétel az immunitás alól*;
- T. (3) bek. a *kizárási szabályok megsértéséből* eredő kárért való felelősség a szerződés létrejöttétől függően *deliktualis* vagy *kontraktuális* alapon;
- T. (4) bek. az *eljárési vagy döntési késedelemmel* okozott kárért való *kontraktuális* felelősség;
- T. (5) bek. az *eljárást befejező határozat meghozatalának önhibás elmulasztásával* a feleknek okozott károkért való *kontraktuális kárfelelősség*;
- T. (6) bek. az *eljárást befejező határozat meghozatalának önhibás elmulasztásával* harmadik személyeknek okozott károkért való *deliktualis kárfelelősség*;
- T. (7) bek. az *eljárást befejező határozat végrehajthatatlanságáért* való *kontraktuális kárfelelősség* kifejezett szerződési kikötés vagy eljárési szabályzat kifejezett rendelkezése alapján;
- T. (8) bek. az *(1) bekezdéstől a felek javára* – szerződés vagy szabályzat alapján – történő *eltérés* megengedése;
- T. (9) bek. a *(2)–(6) bekezdéstől* – választottbírói szerződésben, más megállapodásban, vagy eljárési szabályzatban – való *eltérés semmisségének* kimondása;
- T. (10) bek. a *választottbírói felelősség kiterjesztése* a választottbírói intézmény *szerveire és alkalmazottaira*.

III. Kritikai észrevételek

Á t t e k i n t é s : — 1. Módszertan. A) Funkcionális jogösszehasonlítás. B) Interdiszciplinaritás. — 2. Immunitás, rosszhiszeműség, elmozdítás az angolszász jogokban. — 3. Szerkezeti változtatás (felelősség, felelősségbiztosítás). — 4. A szabályozási elméletek és a hazai lex ferenda. — 5. A szabályozási Tervezet. A) Átfogó, rendszertani kritika. (1)–(4) Rendszertani elhelyezés; szerződés; szolgáltatás; szerződésszegés; felelősség; ellentétes kúriai gyakorlat; a FIT „hibrid” ítélete és annak kritikája; döntéshozatal és teljesítés; non-cumul. (5) Sui generis? A felelősségkizárás szabályozása. (6) Klaudikáló kógencia [T. (7)–(9) bek.]; (még) szigorú(bb) felelősség? végrehajthatóság; egy szabályzat érvénytelensége? B) Különös kritika [T. (2)–(6), (10) bek.]. C) Módosítási javaslatok: eljárásjog – anyagi jog; sérelemdíj; GDPR, titok- és kibervédelem. — 6. Felelősségbiztosítás: a sérelemdíj és az érvénytelenítési jogcímek.

1 A kutatás *összehasonlító jogi módszere* tekintetében a szerző a Konrad Zweigert / Hein Kötz szerzőpáros intézményi jogösszehasonlítási szempontjaira hivatkozik, a komparatív elemzés *célja* tekintetében pedig René Davidra utal annyiban, hogy a vizsgálat célja a jobb megértés. Álláspontja szerint az elvégzett jogösszehasonlítás annyiban *interdiszciplináris*, amennyiben a

választottbírói felelősség értékelése a dolog természeténél fogva vonzza magához mind az anyagi jog, mind az eljárásjog egyes alapproblémáit (*Tézisek* 3–5. o.).

Ezekkel összefüggésben álláspontom szerint két – egy *komparatistikai* és egy *tudományelméleti* – előkérdést célszerű lenne tisztázni.

- A) Egyfelől – a *Konrad Zweigertre* való utalás miatt – annak kifejezett rögzítése szükséges lett volna, hogy a szerző a jogösszehasonlítás *funkcionalista* metodikáját követi-e, s ha igen, mennyiben, illetve mi az összehasonlítás alapja, indoka, illetve az intézményi funkció *genus proximuma*, amelyhez képest annak működését vizsgálja. A témában szerintem ilyen, a komparatív vizsgálatnak háttérrel adó, *lefelé szűkülő* léptékű jelenség-egység lehet (1) a *társadalomgazdaság-jogrendszer* hármasa mellett (2) az *állami és nem állami* igazságszolgáltatási rendszerek konkurenciája, (3) az *alternatív* vitarendezési módozatok egymás közti versenye, (4) *felelősség és immunitás* versengése, vagy éppen (5) a *felelősségi alakzatok* vetélkedése.

Elemzése alapján nyilvánvaló, hogy a szerző *ténylegesen funkcionalista* jogösszehasonlítást végez, hiszen a normaszövegek összevetésétől számos vonatkozásban elrugaszkodik. Ezt már éppen 100 éve is megkövetelte *Ernst Rabel*¹⁶, aki az *élő* jogintézményi összehasonlításra a módszert – még jóval *Zweigert* előtt – a *romanisztikából* vette át *Ludwig Mitteis* és *Édouard Lambert* módszerei alapján¹⁷, ahogy a komparatistika eredőjeként *Zweigert* is *Rudolph Jheringet* jelölte meg (a fogalomalkotó jogtudomány meghaladása miatt)¹⁸.

A választottbírói felelősség nemzetközi alternatíváinak jogfejlesztési célú, jobb megértése ugyan nyilvánvalóan hasznos cél, de ennek elérése megköveteli, hogy *előzetesen* megadjuk azokat a *módszertani paradigmákat*, amelyek meghatározzák, nyilvánvalóvá teszik, hogy a szerző *mely okból választja ki* az összehasonlítandókat, milyen jogi és/vagy jogon túli környezetbe ágyazva vizsgálja az intézményeket, illetve milyen *előzetes* szempontok, hangsúlyok alapján fogja kialakítani a *tertium comparationis*-t, az összehasonlítás eredményét. Természetesen itt nem az összehasonlító jogi elmélet bemutatása a cél, hanem a *ténylegesen alkalmazott módszer* tudományos kontextusba helyezése révén a komparatív módszer mintegy *öszönszerűen* helyes alkalmazásának elkerülése és a *(cél)tudatosság erősítése* az olvasóban.

Ezzel ugyanis tisztázható lett volna egyfelől az, hogy mennyiben lehet az immunitást elfogadó angolszász doktrína a felelősséget tételező kontinentális irányzatra figyelemmel a hazai választottbírói felelősségre nézve *tertium comparationis*, másfelől, hogy egyáltalán mi teszi legitimé az eltérő paradigmák összehasonlítását, s mi a *ténylegesen* hasznosítható az egyébként igényes angolszász fejezet eredményeiből (erre alább, a „*bad faith*” fogalom komparatív értelmezése kapcsán tesztek konkrét javaslatot is, lásd a *III.2.* alpontban).

A szerző jóllehet megfelelően indokolja az *összehasonlítandó jogrendszerek kiválasztását*, azonban nem ad *előzetes* programot komparatistikája céljaira és szempontjaira, de utólagosan sem végzi el a választottbírói felelősségi rendszerek – különben bőséges anyagot aggregáló – átvilágítása alapján azok részletes összehasonlítását az angolszász és kontinentális paradigmák között (sem a tézisek, sem az értekezés lapjain nem leltem ennek nyomára).

Ezek a hiányosságok a mű publikálása előtt pótlandók, és ezzel a dolgozat e sajátos *felelősségjogi* területen hozzájárulhat a hazai komparatistika szakirodalmához – hasonlóan egy, a választottbírói *szerződés* témakörében nemrég megjelent, lényegesen kisebb terjedelmű összehasonlítás alapján érdemi komparatív tanulságokat bemutató kötethez (*Bán Dániel*¹⁹).

¹⁶ E. RABEL: Aufgabe und Notwendigkeit der Rechtsvergleichung, *Rheinische Zeitschrift für Zivil- und Prozessrecht* 16 (1924) 279–301.

¹⁷ D. J. GERBER: Selupting the Agenda of Comparative Law: Ernst Rabel and the Façade of Language. In: A. Riles (ed.), *Rethinking the Masters of Comparative Law*. Oxford, Hart, 2001. 190–208, 192, 201. Részletesebben lásd: FEKETE Balázs: Az összehasonlító jogi funkcionalizmusról – elmélettörténeti vázlatkísérlet, *Állam- és Jogtudomány*, 50/2 (2009) 199–227, 202–203.

¹⁸ K. ZWIGERT – K. SIEHR: Jhering's Influence on the Development of Comparative Legal Method, *The American Journal of Comparative Law* 19/2 (1971) 215–231.

¹⁹ BÁN D.: *Választottbírói szerződések. Vívódások polgári jog és nemzetközi magánjog határán*. Budapest, Orac, 2024.

B) Az előzőhöz képest kis súlyú kérdés, hogy az *anyagi* és az *alaki magánjogot* egyaránt érintő kutatás valóban *interdiszciplináris* jellegű-e. Álláspontom szerint két okból sem az.

- Az MTA nemzetközi trendeken alapuló, új tudományos nomenklatúrájára figyelemmel a *polgári jog* és a *polgári eljárásjog* nem külön tudományterület, márpedig az interdiszciplinaritás csak két *önálló tudományterület* vagy *tudományterület-rész* között valósulhat meg. A két stúdium az állam- és jogtudomány mint *önálló tudományág* (amely a tudományterület alosztálya) két alsóbb fokú, különálló *része*.
- Anyagi és alaki jog a jogtudomány részint alkalmazott jellegéből adódóan *egymás nélkül kevésbé életképesek*. A történeti művéért irodalmi Nobel-díjban részesült Theodor Mommsen erről így ír: „Hogy a római magánjog és perjog szétválasztása kedvezett-e a tudománynak, még meg kell vizsgálni; mindenesetre a büntetőjog perjog nélkül pusztá késnyél penge nélkül, míg a büntetőeljárás anyagi jog nélkül pusztá penge nyél híján.”²⁰

2 Az *angolszász* fejezetben célszerű lenne a gyakorlat és az irodalom alapján tartalommal megtölteni a *bírói immunitással* ütköztetett „*rosszhiszeműség*” fogalmat. A szerző kimutatja ugyan, hogy a fogalom az *amerikai* gyakorlatban a „*korrupt eljárás*” fogalmával áll együtt (ld. 52sk. o.), és arra is utal, hogy az *angol* jogban a „*bad faith*” terminus – a szerző megítélése szerint – a *gondatlan, hanyag, tisztességtelen* eljárás fogalmával rokonítható (83sk. o.), mégis hasznos volna az *angol jogi források alapján* utánanézni a „*rosszhiszeműség*”-fogalom tartalmának – felvetve azt is, hogy a perjogi gondolkodás a „*hiszem*” kérdését általában (vajon Angliában is?) a *felekre vonatkozó követelmény*, illetve *tilalom* tárgyaként értelmezi.

Hogy ez mennyiben jelenthetne *per analogiam* kivételt a bíróéhoz fogható *választottbírói* immunitás alól, már eldőlt: az USA-ban *contra*, Angliában *pro* – jóllehet kérdés maradt, vajon egy sikeres amerikai *impeachment* (52sk, 64. o.) nem törné-e át az immunitás falát. Az elmozdítás (mint *közjogi felelősség*) anyagi, erkölcsi, jogi értelemben ugyanis súlyosabb szankció, mint a (*magánjogi*) kártérítésre kötelezés. Habár az effajta jogági dogmatizálás az amerikai pragmatikus jogi gondolkodástól idegen, indokolt lenne utánajárni, vajon az *impeachment* az immunitás és felelősség fogalmi kettősében értelmezhető-e.

A komparatiztika megköveteli, hogy az összehasonlítást végző személy a saját jogrendszerében „*honos*” fogalmi apparátussal vagy annak analógiáival, ellenpontjaival is megkísérelje legalább körülírni vizsgálatai tárgyát. Érzésem szerint a választottbíró „*rosszhiszeműsége*” a *tisztességes eljárás követelményének szándékos vagy súlyosan gondatlan megsértését* jelentheti, amelyet érdemes lenne az MKIK VB Eljárási Szabályzat 50. §-ával összevetni.

Ugyancsak hasznosnak látszik e tárgyban *tudatosabban felhasználni komparatív célokra* a szerző által bemutatott *Franck-féle* javaslatot, mely szerint „a rosszhiszemű eljárás jelenthet szándékos cselekedetet, amely nem kizárólagos módon magában foglalja a csalást és a korrupciót is” (vö. 174sk. o.), valamint *Sponseller* érveit is a rosszhiszeműség gyanújának az „*ésszerűtlen*” eljárási cselekmények tényével való alátámasztása körében (178. o.).

Az utóbbi – szerintem – nem lehet a választottbírói *jogviszony* minősítésére tartozó kérdés, miként azt a szerző véli (179sk. o.), hiszen a „*bad faith*”-fogalmat a kontinentális anyagi jog szemüvegén át nem nézhetjük: ha azt autentikusan, az *angolszász* struktúrában kíséreljük meg értelmezni, akkor az eljárt választottbíró rosszhiszemű eljárása mint perjogi kérdés az immunitást áttörő jogalap lehet, nem pedig annak jogcíme, hogy a bíró a szerződése megszegéséért felel-e, vagy más okból.

3 A dolgozat szerkezete logikusan felépített. Javasolható a 7. fejezet (felelősségbiztosítás) felcserélése a felelősség szabályozási javaslatával (8. fejezet). Ennek két előnye: megszűnne a távolság a felelősség nemzetközi elméletei (6. fejezet) és a hazai módosítási javaslat között, és érthetőbbé válna a felelősségbiztosítás a felelősség szabályozási tervének ismeretében.

²⁰ T. MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Leipzig, Duncker & Humblot, 1899. (Előszó) VII. o.

- 4 Az öt nemzetközi tekintély elméletét kritikai szemüvegen át bemutató 6. fejezet (173–188. o.) elhelyezésén túlmenően tartalmi észrevételem az, hogy célszerű volna az összehasonlító jogi vizsgálatok szerző által vallott főcélja, vagyis a hazai szabályozási tervezet szolgálatába állítani – *pro* vagy *contra* – a választottbírói felelősség körében a világ vezető tudósainak nézeteit. Az értekezés jelen formájában csak a „sorok között” érzékelhető a számomra a szerzőnek az a mediatív nézete, amely az abszolút immunitási teóriákkal szemben *kritikusabb* hangot üt meg, mint az S. D. Franck nyomán „korlátlan”-nak nevezett (ennek jelentése nem tisztázott) felelősséggel kapcsolatban, jóllehet Boóc Ádám valójában mindkettőt elveti, és a stabil keretek közé szorított, kiszámítható, de szigorú kontraktuális választottbírói felelősséget támogatja. Igényes *funkcionális jogösszehasonlítás* volna a bemutatott *elméletek ütköztetése* a hazai szabályozási tervvel, hiszen ebben felvonultatható lenne a jog mint *comparandum* és *comparatum* teljes *genus proximuma* (vö. fent III.1.A): a leendő szabályozásra irányuló, külföldi jogtudományi elméletek ugyanis automatikusan hozzák magukkal a szabályozás és a gyakorlat teljes társadalmi-gazdasági stb. háttérét csakúgy, mint egy nemzeti *lex ferenda*.
- 5 A *de lege ferenda* megfogalmazott *normaszöveg-javaslattal* (207sk. o.) és annak *indokolásával* (208–218. o.; alább együtt: T.) kapcsolatos kritikai észrevételeim a következők.
- A) A *javaslat egésze* tekintetében: a javasolt jogszabály megalkotása szerintem mellőzhető, ill. megalkotásuk esetén azoknak a Ptk.-ba történő beillesztése (amelynek helyét a szerző nem jelöli meg) szervesen volna. Álláspontom indokai a következők:
- (1) további, a választottbírói szerződésre irányadó – különben ugyancsak szükségtelennek tűnő (ld. alább) – szabályok nélkül a T. *ebben a formában* csak a *szerződésen kívül* okozott kárért való felelősség körében, a XXVII. címben (A felelősség egyes esetei) egy új LXXI/A. fejezetben, a közhatalomgyakorlással okozott kárért való felelősséget követően) volna elhelyezhető mint egy új, „A választottbíró felelőssége” című fejezet; ez viszont *kizárt*, mert a T. *kontraktuális* kárfelelősségről szól, és a T. *deliktuális* felelősségi szabályai sem a közhatalomgyakorlással összefüggő tényállásból erednek;
 - (2) a *szerződésszegéssel* okozott kárért való felelősség tömör szabályai közötti elhelyezés rendkívül *aránytalan*nak tűnik, a *szerződésszegés-típusok megisméltése* pedig rendszertanilag látszik feleslegesnek;
 - (3) a *választottbírói szerződés* Ptk.-ban történő *nevesítése* rendszertanilag problematikus, hiszen a Vbt. tartalmazza a *választottbírói szerződést*, ezért itt koherensebb lenne a felelősség szabályozása, jóllehet az ilyen terjedelemben a Vbt. kereteit is szétfeszítené (habár ezt a szerző maga nem is javasolja, hiszen a Ptk. módosítását irányozza elő); megjegyzem, hogy a T. terjedelmileg még az MKIK VB Eljárási Szabályzatában (50. §) sem érintené kedvezően az arányokat;
 - (4) a szerző nem kíván tartalmi szabályozást adni a választottbírói *szerződéshez*; felmerül, hogy *szükséges-e egyáltalán* a választottbíró által az eljárásával összefüggésben a feleknek okozott kárért való *felelősség külön szabályozása*: véleményem szerint *nem*, hiszen a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség legtöbb szabálya *jelenleg is adott*:
 - a) a *szerződésszegés* Ptk.-ban *kodifikált típusai* lényegében lefedik a szerző által itt szabályozandónak ítélt magatartásokat, legfeljebb az *egyes szerződésszegések* (pl. hibás teljesítés) *kizárása* lehet indokolt, amelyet azonban inkább a Vbt.-ben kellene, a jelenlegi szabályozás keretébe illesztve, elhelyezni;
 - b) Ptk.-analógiák a választottbírói szerződésszegésre:
 - T. (3) bek.: kizárás megsértése → van érvényes szerződés: *előzetes szerződésszegés* / (jogi) *lehetetlenülés*; nincs érvényes szerződés: *deliktuális* kárfelelősség;
 - T. (4) bek.: késedelem → a *kötelezett késedelme*;
 - T. (5) bek.: határozathozatal önhibás elmaradása → a *teljesítés megtagadása*;
 - T. (6) bek.: harmadik személynek okozott kár → *deliktuális* kárfelelősség;

- T. (7) bek.: a végrehajthatatlanságért való, kiköthető kontraktuális kárfelelősség → *kellékhibás teljesítés*:
 - a *szolgáltatás tárgyában* bekövetkezett kár maga a végrehajthatatlanság határozat tartalma vagy hiánya okán beálló ténye, mely a szavatossági igények értelemszerűen kizárt volta miatt a Ptk. 6:174. § (2) bek. alapján lenne érvényesíthető; a *kár* fogalma pedig – a dolog természete szerint – az *eljárási költségekre* koncentrálódik (*negatív interessze*);
 - a *jogosult vagyonában* bekövetkezett kár követelése mind *általános* szerződésszegési, mind *hibás teljesítési* jogalapon problematikus a Ptk. alapján, ezért javasolható annak szerződéses/szabályzati rendezése → ennyiben tehát a Boóc Ádámnak a T. (7) bek.-ben írtak kapcsán igaza van:
 - az *általános szabály* [6:143. § (2) bek.] körében a *szerződéskötés kori előreláthatóság* értelmezhetetlen:
 - i. a VB *tényállási ismerete* és ezzel az *előreláthatóság* a választottbírói *szerződés létrejöttkor* szükségszerűen és teljesen *hiányzik*,
 - ii. míg a *teljesítés megkezdése után* – vagyis az eljárás kereset és ellenkérelem keretei közötti lefolytatása és a döntéshozatal vagy annak elmulasztása során – a végrehajthatatlanság anyagi következménye *szélsőségesen és szinte teljesen előre látható* a VB által, ugyanakkor ezt a Ptk. *nem támogatja* (de: szabályzat / szerződési kikötés);
 - a *hibás teljesítéssel* okozott kárért való felelősség [6:174. § (1) bek.] körében a *hibás teljesítés kimentése* okoz problémát, mert a jogosult (azaz a végrehajthatatlan döntéssel okozati összefüggésben károsult fél) részéről a „hiba ismerete” [6:157. § (1) bek.] még a *teljesítéskor*, vagyis a meghozott határozat (teljesítés!) ismeretében is *aligha elvárható*, a *szerződéskötéskor* pedig *fogalmilag kizárt* (de: szabályzat / szerződési kikötés);
- c) a felelősség normatív megállapítására a szerződésszegéssel történt károkozás esetére csakúgy nincs szükség – mivel az a Ptk. 6:142. §-a által adott –, miként az sem szükséges, hogy a kontraktuális kárfelelősség a Ptk.-ban vagy más jogszabályban *nevesített szerződés* kárt okozó megszegése nyomán következzen be, ahhoz ugyanis elegendő, ha a kár ténybeli oka egy létező és érvényes szerződés, amelynek megszegése a másik félnek kárt okoz;
- d) a választottbírói szerződésre véleményem szerint a Ptk. *szerződés-fogalma* (6:58. §) alkalmazható, és ezt a *szolgáltatás fogalma* sem zárhatja ki: a kötelelem ugyanis bármely, *törvény által nem tiltott magatartásra* is irányulhat [6:1. § (2)-(3) bek.], így akár arra is, hogy a választottbíró az állam legfőbb jogalkotó szerve által átruházott (vö. Vbt. 6–7. §) ítélkezési közhatalomgyakorlás során a felek vitáját a felek közös kérelmére véglegesen és az állam kényszerítő erejével végrehajtható módon eldöntse;
- e) a Kúria *precedensképes*, még a régi Ptk.-ra alapított gyakorlata – amelyet a szerző sajnos nem kellő súllyal emel ki – a *választottbírói alperesekkel szemben kártérítés* iránt előterjesztett keresetekkel összefüggésben *kifejezetten ellentétes*²¹:
 - a Kúria Havasi Péter vezette tanácsa Pfv.21.148/2013/4. sz., 2014. január 29-én kelt ítéletében hatályában fenntartotta, és nem érintette a Fővárosi Törvényszék Fővárosi Ítéltábla által kifejezetten megerősített azon érvét, amely szerint bár a *választottbírói nem minősül hatóságnak, ítélkező tevékenysége folytán közhatalmat gyakorol, jogszabályi felhatalmazás alapján bírósági jogkörben jár el*, ezért felelőssége a régi Ptk. 349. § (3) bekezdése alapján ítélandó meg;

²¹ Legújabbán lásd Kiss N. Zs.: A választottbíró, illetve a választottbírói kártérítési felelősségének dogmatikai alapja a magyar jog szerint, *Polgári Jog* 9/9–10 (2024) sine pagina.

- alig nyolc hónappal később, 2014. október 1-jén kelt, Pfv.20.816/2014/11. sz. ítéletében a Kúria Mészáros Mátyás vezette tanácsa hatályában fenntartotta a Fővárosi Törvényszék jogerős ítéletét, amelyben az a választottbíróság I. r. alperessel szemben közhatalomgyakorlással okozott kár megtérítése iránt előterjesztett keresetet többek között azért utasította el érdemi vizsgálat nélkül, mert a felperes és az I. r. alperes között *polgári jogi jogviszony állt fenn* (ezt az indokot egyébként a helybenhagyó ítéletet hozó Fővárosi Ítéltábla az ítélelhozatali aktus, mely közhatalmi magatartás tekintetében megváltoztatta és a Ptk. 349. §-ára utalt; részl. ld. alább), a Kúria az elsőfokú bíróság kontraktuális kárfelelősségre vonatkozó indokolását megerősítette azzal, hogy kifejtette, a Ptk. 318. § (1) bek.-re alapított kereset *szerződésességű magatartás* – de nem szerződés! – *hiányában* megalapozatlan;
- a szerző idézi (160. o.) a Fővárosi Ítéltábla másodikként említett ügyben kelt döntésének mediatív – az *angolszász hibrid jogviszony-elméletre* hasonlító – álláspontját, amely elválasztja a választottbíróság ítélelhozatalától különböző, valamennyi magatartását, és annak megbízási jellegét elfogadja, jóllehet magát az ítélelhozatali aktust erről leválasztja, és közhatalomgyakorlásnak minősíti; álláspontom szerint az ítéltábla indokolása téves (ezt a szerző is osztja; ld. 213. o.): *a választottbíróság magatartása az egész eljárása során egységes, az vagy szerződés-teljesítés, vagy közhatalom-gyakorlás:*
 - ha *közhatalom-gyakorlás*, akkor a döntéshozatallal együtt az egész eljárás-lefolytatás is az, mégpedig törvény által a felek közös akarata alapján átruházott hatáskörben;
 - ha *szerződés-teljesítés*, akkor az ügyet lezáró *döntés* meghozatala csakúgy a *gondossági kötelelem* része (ezt osztja a szerző is, ld. 213. o.), mint a döntésig vezető és az azt követő eljárás-lefolytatás, amelynek során:
 - az eljárási szabályzat ÁSZF-ként viselkedik,
 - a *határozathozatal nem eredmény-teljesítés*, hanem a gondossági kötelelem része, mivel a *döntés tartalma a peres felek által nem határozható meg*,
 - a megbízók, azaz a peres felek *utasítása per analogiam a kereseti kérelem és az ellenkérelem*, mely keretezi az eljárást,
 - az „érdeükben történő eljárás” a jogvita eldöntése a *megbízottak* többségi álláspontjának megfelelően és *függetlenül* a megbízók érdekeitől, implicit vagy explicit igényeitől, ez a megbízás sajátos és lényeges tartalmi eleme, és ezen a függetlenségen alapul az állam hatáskörátruházása is, az ellentétes érdekkörű megbízók ugyanis nem pernyertes ítéletet „vesznek maguknak”, hanem jogvitájuk alternatív és végleges rendezését, lezárását;
 - az eljárási költség nem sikerdíj;
- f) az ellentétes kúriai gyakorlat (természetesen a kereseti és a felülvizsgálati kérelmek tartalmának függvényében) közhatalmi oldala a *hatályos Ptk.* alapján aligha lenne fenn tartható sem a *választottbíróság*, sem a *választottbíró* alperessel szembeni kártérítési perben, mert a *két felelősségi paradigma kollízióját* a Ptk. „*non cumul*”-szabálya (6:145. §) a *kontraktuális kárfelelősség javára feloldaná* (a 6:145. § tehát egy okkal több a kontraktuális felelősség új, kifejezett szabályozásával *szemben*); a felelősségi utak kollíziója ugyan az ügyben eljáró bíróság eseti mérlegelésén alapulva alakulhat csak ki, mégis, az ellentétes precedens-döntések ezt alátámaszthatják;
- (5) mindezekből az is joggal vethető fel, vajon valóban *sui generis* felelősségi alakzat-e a szerző által külön szabályozni kívánt felelősség, amely azt is implicálná, hogy a felek *jogviszonya is sui generis*; véleményem szerint – lásd fent (4) b) és d) pont – erről nincs szó, mert egy sajátos megbízási jellegű, nevesítetlen (ez nem akadály) szerződéses jogviszony érvényes létrejötte és a szerződés feleknek kárt okozó megszegése a Ptk. valamennyi kontraktuális kárfelelősségi szabályát „*feléleszti*” – vö. (4) b) pont;

(6) a szabályozás egészéhez tartozik a *klauzikálós kógenia* kérdése is [ld. (8)–(9) bek.]:

a) a T. (8) bekezdéséhez: a felelősség szabályaitól a *felek javára* való eltérés nem problémamentes az alábbiak szerint:

- kérdéses, hogy a felek javára való eltérésnek a T. (1) bekezdésére való korlátozása miként értelmezendő akkor, ha az az immunitási szabálytól a felelősség irányába való eltérést megengedő szabály is, és ezzel közvetve utal a T. (2)–(7) bekezdésére: ez azt jelentené ezek szerint, hogy a felek javára való eltérés a *további immunitási kivételek* szerződési kikötésének vagy szabályzat általi *megengedése* (?);
- miként lehet *egyébként* a felek javára eltérni, ha egyszer eleve szigorú felelősségről van szó, s az egyetlen eltérési lehetőség egy „kész” felelősségi paradigma felé a deliktualis, amely viszont éppen a károkozóra volna kedvezőbb;
- kérdés, hogy miként lehet eltérni egy *még szigorúbb, objektív* (?) felelősség irányába, és kizárni a kimentést;
→ *összehasonlításképpen*: az állami bíróság perrendje szerint a *vis maior* körülmények az eljárás *félbeszakadását* eredményezhetik [Pp. 119. § (1) bek. e) pont], ugyanakkor a *bíróság érdekkörében* felmerült, *el nem hárítható* ok miatti *félbeszakadás időtartama* az eljárás elhúzódása esetén *az eljárás figyelembe vehető időtartamából nem vonható le*, így ez az időszak növelheti a *sui generis* vagyoni elégtétel – jelentéktelen – összegét [vö. Pevtv. 15. § (4) bek.];

b) a T. (9) bekezdéséhez: a (2)–(6) bekezdésektől való *eltérés semmissége* problémásnak látszik mind a választottbírói *szerződés*, mind az eljárási *szabályzat* tekintetében különösen a T. (7) bekezdésére figyelemmel:

- aggályos a végrehajthatóság követelményének megsértésével, azaz a határozat *végrehajthatatlansága által okozott kárért* való, a T. (7) bekezdése szerint *külön kikötést* igénylő kontraktuális felelősségi koncepció, amely e külön kikötés nélkül immunitást biztosít a választottbíróknak a határozata végrehajthatatlansága esetére, jóllehet a bírósági, hatósági stb. határozatok végrehajthatósága minden közjogi döntés alapkritériuma; ugyanakkor a kikötés szükségességét igényli mégis a végrehajthatatlanság és a hibás teljesítési analógia részleges életképtelensége, ezért a szerzőnek igaza lehet [vö. fentebb (4) b) a T. (7) bek.-hez];
- ugyancsak problematikusnak tűnik, hogy a T. (7) bekezdésében nincsen megjelölve a *végrehajthatatlanság oka*, amely lehet a választottbírói érdekkörén kívüli ok, így pl. az adós vétkes vagy vétlen fizetése képtelensége, bukása is;
- nehezen értelmezhető a *végrehajthatóság területi* megjelölése: mit jelent és miért követelmény a *szimultán* végrehajthatóság „a választottbírói eljárás során megismert államok”, valamint „a választottbírói eljárás által érintett államok” területén egyaránt (ha ennek *kollíziós* jogi indoka van, arra célszerű lenne utalni);
- szintén vitatható, hogy miként lehet kimondani a Ptk.-ban egy választottbírói *eljárási szabályzat érvénytelenségét*, és arra hogyan lennének alkalmazhatók a semmisség Ptk.-beli szabályai.

B) Az egyes *részletszabályok és indokolások* körében, a fent már tárgyalt részleteken – ld. T. (1) bek. és T. (7)–(9) bek. – kívül felmerülő kritikai észrevételeim:

- a T. (2) bekezdéséhez: az *ad hoc* választottbíráskodás esetein kívül (itt azonban egyedileg kiköthető) az állandó választottbírói eljárások eljárási szabályzatai a *szándékos és súlyosan gondatlan károkozásért való felelősség* kérdését – hasonlóan az immunitási kérdéshez – szabályozzák, ezért e gyakorlat a jogszabályba foglalása nem látszik indokoltnak különösen a szándékos károkozás szigorú Ptk.-beli szabályozására tekintettel [a felelősségkizárás semmissége 6:152. § és 6:526. §; a beszámítás kizárása 6:51. § (1) bek. b) pont, a szándékos szerződésszegés és teljes kártérítés elve 6:143. § (3) bek.];

- a T. (3) bekezdéséhez: a választottbírónak a függetlenségével, pártatlanságával összefüggő feltárási kötelezettsége megsértéséből eredő kárért való felelősségére a szerződés létrejötte esetén az előzetes szerződésszegés hibás teljesítési szabálya, amely itt a kizárt bíró érvénytelenítési jogalapot megnyitó eljárása [vö. Vbt. 47. § (2) bek. ad) alpont], megfelelően alkalmazható [6:151. § (2) bek. → 6:174. § → 6:142–6:146. §], hasonlóan a jogi lehetetlenség fent [ld. (4) b)] említett szabályaihoz;
- a T. (4) bekezdéséhez három észrevétel:
 - az eljárás és a határozathozatal során felmerülő késedelemmel okozott károkért való felelősségre a speciális, megbízási jellegű, gondossági kötelemények vonatkozásában adóttak a jogszabályok;
 - az e körben írt indokolásban felhozott példával, amely egy egyezségkötéssel zárult választottbírószági eljárást tartalmaz (212. o.), nem értek egyet, mert a szerző nemcsak azt kívánja feltételezni, hogy mi lett volna, ha az ügyben *nem születik egyezség* (eddig még elfogadható lenne a példa), hanem azt is, hogy a választottbírószág a felperesi petitumnak *helyt adó* ítélet meghozatalával esett volna késedelembe egy bizonyos, ugyancsak *feltételezett módon*: itt oly sokrétű a feltételezés, amely a példa életszerűségét már-már kizárja;
 - a speciális gondossági kötelelem ellenére megfontolandó, hogy a késedelem ténybeli okát nem a választottbírószágnak *felróhatóként*, hanem annak *érdekkörében* felmerült okként jelölje meg a szerző;
- a T. (5) bekezdéséhez: a jogvita lezárásának elmaradásával a peres feleknek okozott kárért való felelősség körében a T. tényállása az, hogy a választottbíró „önhibájából nem hoz ítéletet”; aggályosnak látszik a felróható magatartás és a Ptk. kontraktuális kárfelelősségi szabályára való utalás együttes szerepeltetése, amelynek indokát a szerző később sem adja meg (vö. 213. o.); a teljesítés megtagadása [ld. fent (4) b)] körében a Ptk. a *jogos ok nélkülséget* szankcionálja (vö. 6:183. §);
- a T. (6) bekezdéséhez: a választottbírószág döntéshozatalával vagy annak elmaradásával harmadik személynek okozott kárért való deliktuális felelősség külön kimondása feleslegesnek látszik, hiszen e tényállás minden eleme megfeleltethető a Ptk. 6:519. § generális klauzulája elemeinek;
- a (10) bekezdéshez: rendszertanilag és dogmatikailag talán helyesebb volna a választottbírószág – Vbt. 57. § (3) bekezdése szerint kizárható és korlátozható – felelősségéhez kötni választottbírószág szerveinek és alkalmazottainak kárfelelősségét; analóg jogszabályul egyfelől az alkalmazottért viselt felelősség (6:540. §), másfelől az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező bíróságok eljárása nyomán felmerült kárfelelősség [6:549. § (1) bek. II. mondat] szabályai szolgálnak.

C) A T.-re irányuló általános véleményem a fenti kritikai észrevételek alapján tehát az, hogy a választottbírói kárfelelősség megállapítása szerződésszegési jogalapon *nem igényli a jelenlegi jogszabályi környezet – sem a Ptk., sem a Vbt. – módosítását*.

Vannak azonban olyan anyagi és eljárásjogi kérdések, amelyek *esetleg igényelhetnek* jogszabálmódosítást (ez a jelen bírálnói véleményben – mélyebb elemzés hiányában – egyelőre csak a felvetés szakmai színvonalát érik el):

- Felvethető *eljárási törvénymódosítás* lehetne, hogy a választottbíró szerződésszegő magatartása által a választottbírószági eljárás következtében kárt szenvedett feleknek okozott kár megtérítése iránti pert a választottbírószági ítélet érvénytelenítése iránti ügyben eljáró törvényszék bírálja peres eljárásban. Kérdés azonban, hogy miként viszonyul egymáshoz az érvénytelenítési és a kártérítési eljárás, előkérdése-e előbbi az utóbbinak.
- Felvethető, igényel-e jogszabály-módosítást a választottbírószág, illetve a választottbíró adat- és kibervédelmi jogsértése és titoksértése következtében megvalósult személyiségi vagy személyhez fűződő jogsértés miatt a sérelemdíj megfizetésére kötelezés lehetősége,

amely például a GDPR és a nemzetközi választottbíráskodás kapcsán – lásd: *ICCA-IBA Joint Task Force & Roadmap on Data Protection in International Arbitration*²² – már néhány éve komoly viták tárgya (egyik részletkérdés a közös adatkezelés²³). Első benyomásom az, hogy a hazai jogban a törvényi jogvédelem keretei adottak, és az az alkalmazása során nem igényli a *praeter legem* történő bírósági jogértelmezést.

- 6 Végül: jóllehet a szerző a *felelősségbiztosítást* már az álláspontja szerint *sui generis* felelősség szabályozásának tervezete *előtt* tárgyalja, célszerűbbnek látszik – mint fentebb már utaltam rá – az ezzel kapcsolatos észrevételekről a felelősségi kérdések után, azok ismeretében szólni.
- Az *ügyvédi* kfb.-vel való összehasonlítás a szerző eredménye (lásd alább IV.4.).
 - Itt csak felvetem, hogy – mivel a dolgozat nem szól a *nem vagyoni sérelmekről* és a *sérelemdíjról*, jóllehet a titoktartási kötelezettséget számos kontextusban érinti – megfontolandó lehet a felelősségbiztosítás kiterjesztése [vö. 6:470. § (1) bek.] a „műhibás” adatkezelésre, titoksértésre, esetleg a más tényalaphoz szarmazó sérelemdíj-fizetésekre is, jóllehet a biztosítóknak az efféle jogsérelmekkel kapcsolatos kompenzációk is súlyos teherterítést jelenthetnek, ezért kézenfekvő lenne az az üzletpolitika, amely a helytállásukat ezekre az esetekre kizárja.
 - Kérdés végül, hogy a szerző a választottbírói kötelező felelősségbiztosítást a *T.-ben* feltüntetett, kárfelelősséget megalapozó magatartás esetére kívánja-e biztosítani, vagy ezeken kívül a *joghatóságbeli tévedés* (202. o.) esetén túl azokra az esetekre is, amelyek a Vbt. szerint 47. §-a szerint az ítélet *érvénytelenítését* eredményezhetik. Erre a kérdésre – ha jól olvastam – nem találtam egyértelmű választ a dolgozatban.

IV. Egyéni és eredeti eredmények

A Szerző *egyéni és eredeti eredményei* közül az alábbiakat tartom *jelentősnek*:

1. Annak interdiszciplináris, játékelméleti – a Nash-féle egyensúlyra hivatkozó – igazolása, hogy amennyiben az ügy megfelelő megoldása mint közös cél mentén érdekközösséget alkotó választottbírói testület eltérő honosságú tagjainak felelősségére a saját nemzeti joguk volna alkalmazandó, akkor az az ügy eldöntése végett kialakuló érdekközösséget mint sajátos, kooperatív, Nash-egyensúlyra törekvő játékot megbontaná, hiszen a választottbírák motivációit és bírói habitusát valószínűleg megosztaná felelősségre vonhatóságuk eltérő lehetősége és mértéke (24–33. o., *Tézisek* 5. o.).
2. A választottbírói felelősség és immunitás angolszász és kontinentális jogrendszerekben elvégzett vizsgálata és összehasonlító elemzése, valamint azokból következtetések levonása után a jogi komparatiztika eszközeivel annak igazolása, hogy a nemzeti jogrendszerek jogszabályai alapján a választottbírói felelősség területén egységes, transznacionális jogértelmezés jelenleg nem lehetséges (47–150. o.; *Tézisek*, 23. o.).
3. Annak felvetése és indokolással ellátott, szövegszerű kidolgozása, hogy szükség lehet a választottbírói felelősség különös szabályozására (207–218. o.), jóllehet a szabályozás szükségességét, illetve annak általános kereteit és több részletét vitatom.

²² Lásd: www.arbitration-icca.org/icca-iba-joint-task-force-data-protection-international-arbitration , továbbá https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/roadmap_28.02.20.pdf

²³ Lásd *Fashion ID GmbH & Co KG kontra Verbraucherzentrale NRW eV*, C-40/17, ECLI:EU:C:2019:629, 74. és 85. pont; 2018. június 5-i ítélet, *Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein* C-210/16, EU:C:2018:388; 2018. július 10-i ítélet, *Jehovan todistajat*, C-25/17, EU:C:2018:551.

4. A választottbíráskodási tevékenység során a feleknek és harmadik személyeknek okozott károkért való felelősség kötelező felelősségbiztosítással történő kiváltásának felvetése során annak alátámasztása, hogy a magyar jogrendszerben a teljes immunitást nem élvező választottbíráskodási tevékenység kapcsán a helyes *fundum comparationis* a kötelező ügyvédi felelősségbiztosítás (189–204. o.).
5. A választottbíró kontraktuális kárfelelősségének alátámasztása és a közhatalomgyakorlással okozott kárért való felelősségi szabályok alkalmazhatóságának elvetése körében a választottbíró, illetve a(z állami) bíró státuszának és működésének komparatív szemléletű ütköztetése (52, 58sk, 64, 68, 103, 112, 126, 133sk, 141, 150, 157, 209sk. o.).

V. Összefoglaló vélemény

A fentiek alapján *Boóc Ádám* egyetemi tanár doktori művének tudományos eredményeit az MTA doktora cím megszerzéséhez elegendőnek tartom, és az értekezés nyilvános védésének kitűzését

j a v a s l o m .

Pécs, 2025. január 15.

Benke József
az MTA doktora
egyetemi tanár